

De voedings- en genotmiddelenindustrie 2011

Inhoudsopgave

De voedings- en genotmiddelenindustrie gepositioneerd	3
De voedings- en genotmiddelenindustrie van jaar op jaar	3
De voedings- en genotmiddelenindustrie in beweging	4
De voedings- en genotmiddelenindustrie naar schaalgrootte	5
De visie van de voedings- en genotmiddelenindustrie op het nieuwe bedrijfslevenbeleid	6
De voedings- en genotmiddelenindustrie actueel	9

De Nederlandse voedings- en genotmiddelenindustrie heeft goede papieren op een internationale groeiemarkt. Ook op korte termijn is er groei, maar prijsverhogingen van grondstoffen kunnen niet altijd in de prijzen worden doorberekend. Hierdoor komen de marges onder druk te staan.

¹ Wageningen University and Research Centre.

² Afzonderlijke scores voor de voedings- en genotmiddelenindustrie zijn niet beschikbaar.

³ De percentages "eens" en "oneens" tellen niet op tot 100%: het verschil is het percentage "geen mening".

⁴ Deze vraag is uitsluitend gesteld aan degenen die ten minste enigszins bekend zijn met het nieuwe beleid: 20% van de ondernemers in de industrie, en 23% van MKB in zijn totaliteit.

⁵ De deelnemers aan het onderzoek hebben per onderdeel van het nieuwe bedrijvenbeleid aangegeven of dit voor hun bedrijf van groot belang is, van enig belang of van géén belang. De scores in Figuur 4 zijn het gemiddelde van deze drie scores: respectievelijk 3, 1 en 0.

⁶ HACCP = Hazard Analysis and Critical Control Point: een zodanige inrichting van het productieproces dat de veiligheid van de producten daarmee gewaarborgd is.

⁷ Ministerie van EL&I, Topsector Agro&Food. Agro&Food: de Nederlandse groeidiamant, Den Haag, 2011. Zie <http://www.top-sectoren.nl/agrofood/document/adviesrapport-agrofood>.

De voedings- en genotmiddelenindustrie gepositioneerd

De voedings- en genotmiddelenindustrie produceert voedsel en drank voor mens en dier, inclusief grondstoffen en halffabricaten zoals meel, zetmeel, olie en suiker. Het is in Nederland een relatief grote bedrijfstak met circa 113.000 arbeidsjaren en een omzet van € 66 miljard.

Het aantal ondernemingen is met 4.000 beperkt. Het MKB draait € 16 miljard omzet met 47.000 arbeidsjaren. De verwerkingstechnieken variëren van ambachtelijk (o.a. een deel van bak- en zoetwaren) tot procesindustriële (o.a. suiker, bier, frisdrank, zuivel, meel, sigaretten). De bedrijfstak produceert veel met betrekkelijk weinig mensen en zet een groot deel van zijn productie in het buitenland af. Grote deelsectoren zijn vlees, vleesverwerking en zuivel (dierlijke voedingsmiddelen), bak- en zoetwaren, oliën en vetten (overige voedingsmiddelen).

De voedings- en genotmiddelenindustrie in 2010
4.000 ondernemingen
113.000 arbeidsjaren
€ 66 miljard omzet

Aandeel in het totale bedrijfsleven, 2010		Sectorsamenstelling naar omzet, 2010	
ondernemingen	1%	dierlijke voedingsmiddelenindustrie	28%
werkgelegenheid	2%	genotmiddelenindustrie	20%
omzet	5%	overige voedingsmiddelenindustrie	52%
exportwaarde	11%		
bruto toegevoegde waarde	4%		

Bron: Prognoses kerngegevens MKB

De voedings- en genotmiddelenindustrie van jaar op jaar

De ontwikkeling in de afgelopen paar jaar en de prognose voor het lopende en het komende jaar tonen herstel na de economische terugslag in 2009 als gevolg van de kredietcrisis. Vergeleken met andere industriële sectoren geeft de afzet van de voedings- en genotmiddelenindustrie zowel minder diepe dalen te zien als minder hoge pieken. Dit hangt samen met de aard van het product: de markt van voedingsmiddelen reageert minder heftig op conjunctuurbewegingen dan die van andere producten.

De prognose voor de economische ontwikkeling in de voedingsmiddelenindustrie is gunstiger dan die voor de genotmiddelenindustrie: daar krimpt het volume van de omzet in 2010, en ook nog licht in 2011, terwijl de voedingsmiddelenindustrie beide jaren duidelijk in de plus staat. De langere termijn trend in Nederland is er een van een afnemend alcohol- en sigarettengebruik.

Verder valt de gestaag teruglopende werkgelegenheid op in de bedrijfstak als geheel. Die ontwikkeling indiceert een voortgaande stijging van de arbeidsproductiviteit, met de crisis van 2008-2009 als aanjager voor productiviteitsverbeterende maatregelen. De voedings- en genotmiddelenindustrie is daarnaast de bestaande productiecapaciteit beter gaan benutten: er was overcapaciteit in de sector.

Ontwikkeling 2009-2012	2009	2010	2011	2012*
omzet (volume)	-1,25	1,75	1,50	1,25
werkgelegenheid (arbeidsjaren)	-0,75	-1,75	-2,25	-2,50
winst	35,00	3,75	5,00	2,25

Bron: Prognoses kerngegevens MKB (*= prognose)

¹ Bruto toegevoegde waarde tegen marktprijzen.

De voedings- en genotmiddelenindustrie in beweging

Er zit in het ondernemingenbestand van de voedings- en genotmiddelenindustrie minder verloop en beweging in termen van oprichting en opheffing van bedrijven dan gemiddeld in het bedrijfsleven. In deze industrie ligt de toetredingsdrempel weliswaar hoog door noodzakelijke investeringen en schaal, maar de dynamiek in de voedings- en genotmiddelenindustrie is ook minder dan elders in de industrie. Dit hangt samen met het door de bank genomen rijpe karakter van de markt. Het aantal faillissementen ligt in verhouding tot andere vormen van bedrijfsbeëindiging in de voedings- en genotmiddelenindustrie vrij hoog.

Het aantal bedrijven dat krimpt, dan wel groei van de omzet bij een afnemende werkgelegenheid ('groeikrimp') te zien geeft is groter dan gemiddeld in het bedrijfsleven. Het MKB in de voedings- en genotmiddelenindustrie scoort met betrekking tot productvernieuwing duidelijk bovengemiddeld. Meestal gaat het om betrekkelijk 'kleine' vernieuwingen: radicale innovaties komen in de bedrijfstak juist minder voor en het aandeel van bedrijven met eigen R&D is kleiner dan in de Nederlandse industrie als geheel. De Nederlandse voedingsmiddelenindustrie is een kern van de topsector agrofood, en maakt deel uit van een goed ontwikkelde kennisinfrastructuur, met onder andere de WUR¹ en innovatieprogramma's zoals 'Food & Nutrition Delta' waarin zowel grootbedrijf als MKB participeren.

Indicatoren van dynamiek, 2010	vgm-industrie	bedrijfsleven
Bedrijvendynamiek		
aantal oprichtingen:		
- starters	1,4%	2,1%
- nieuwe dochters	2,8%	6,8%
- totaal	4,3%	8,9%
aantal opheffingen:		
- faillissementen	1,6%	0,6%
- overig	1,8%	6,0%
- totaal	3,4%	6,7%
Bedrijfsgroei		
aantal bedrijven gekarakteriseerd als:		
- groeiers	34%	38%
- gelijkblijvers	21%	28%
- (groei-)krimpers	44%	34%
Innovatie		
aantal MKB-bedrijven met:	*	*
- nieuwe producten/diensten op de markt	47%	24%
- producten/diensten nieuw voor de bedrijfstak	16%	7%
- vernieuwingen/verbeteringen interne bedrijfsprocessen	53%	39%

Bron: Bedrijvendynamiek en Werkgelegenheid, Determinanten Bedrijfsprestaties MKB

*)= totaal MKB

De voedings- en genotmiddelenindustrie naar schaalgrootte

Ondernemingen in de Nederlandse voedings- en genotmiddelenindustrie zijn gemiddeld vrij groot. Weliswaar hoort nog altijd tweederde tot het kleinbedrijf, dankzij een groot aantal brood- en banketbakkerijen, en verder ambachtelijke producenten van kaas, worst, ijs en dergelijke, maar de procesindustrie in de zuivel, bier-, frisdrank- en sigarettenindustrie legt voor het gemiddelde een groter gewicht in de schaal.

Nationale en internationale vergelijking laat zien dat de Nederlandse voedings- en genotmiddelenindustrie relatief grootschalig is. Dit blijkt ook uit het feit dat ruim driekwart van de toegevoegde waarde van de bedrijfstak wordt gerealiseerd in het grootbedrijf, met 100 of meer personeelsleden. Het midden- en kleinbedrijf heeft met 42% een veel groter aandeel in de werkgelegenheid. Dit is een gevolg van 'economies of scale', waarbij kleinere bedrijven zich toelagen op meer arbeidsintensieve producten.

Indicatoren van schaalgrootte, 2010	
gemiddelde ondernemingsgrootte (arbeidsjaren)	26
gemiddelde omzet per onderneming (x miljoen)	15,3
ondernemingsaandeel van het kleinbedrijf (< 10 werkzame personen)	67%
MKB	
aandeel van het MKB in:	
- omzet	25%
- werkgelegenheid	42%
- bruto toegevoegde waarde	24%

Bron: Prognoses kerngegevens MKB

De visie van de voedings- en genotmiddelenindustrie op het nieuwe bedrijfslevenbeleid

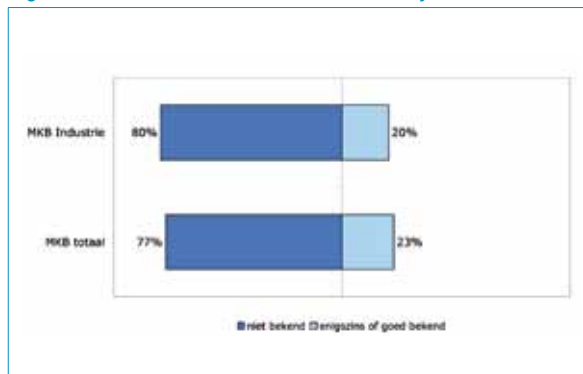
De Nederlandse overheid heeft een nieuw bedrijvenbeleid geïnitieerd, waarbij vooral wordt geïnvesteerd in topsectoren. Topsectoren zijn sectoren waarin Nederland wereldwijd sterk is, die een bijdrage leveren aan een oplossing van maatschappelijke vraagstukken en waar de overheid extra aandacht aan besteedt. Ze hebben een sterke internationale positie; bedrijven en wetenschap hebben er veel kennis opgebouwd en werken samen aan innovaties. Negen sectoren zijn aangewezen als topsector, namelijk: water, agro & food, tuinbouw en uitgangsmaterialen, high tech, life sciences, chemie, energie, logistiek en creatieve industrie.

Het topsectorenbeleid biedt mogelijkheden die per sector en grootteklasse van bedrijven kunnen variëren. Daarom heeft EIM de ruim 1.700 deelnemers aan het MKB-Beleidspanel vragen voorgelegd over dit nieuwe bedrijvenbeleid. Zijn ze er bekend mee? Vinden zij hun eigen sector een topsector? Hoe beoordelen zij het nieuwe beleid? Wat vinden zij van de acties?

Bekendheid²

Eén op de vijf MKB-ondernemers in de industrie is enigszins tot goed op de hoogte van het nieuwe bedrijvenbeleid. In het totale MKB ligt dit percentage iets hoger; 23% is ermee bekend.

Figuur 1: Bekendheid met het nieuwe bedrijvenbeleid

Bron: EIM, 2011

Topsector of niet?

Uit Figuur 2 is af te lezen welke relatie MKB-ondernemers in de industrie met de topsectoren hebben. Vinden zij dat hun eigen bedrijf deel uitmaakt van een topsector? Zijn ze toeleverancier aan dan wel afnemer van topsector-bedrijven? Of hebben zij geen enkele relatie met de topsectoren?

Eén op de acht MKB-ondernemers in de industrie heeft géén relatie met een of meer topsectoren. Ter vergelijking: in het totale MKB is dat één op de twee.

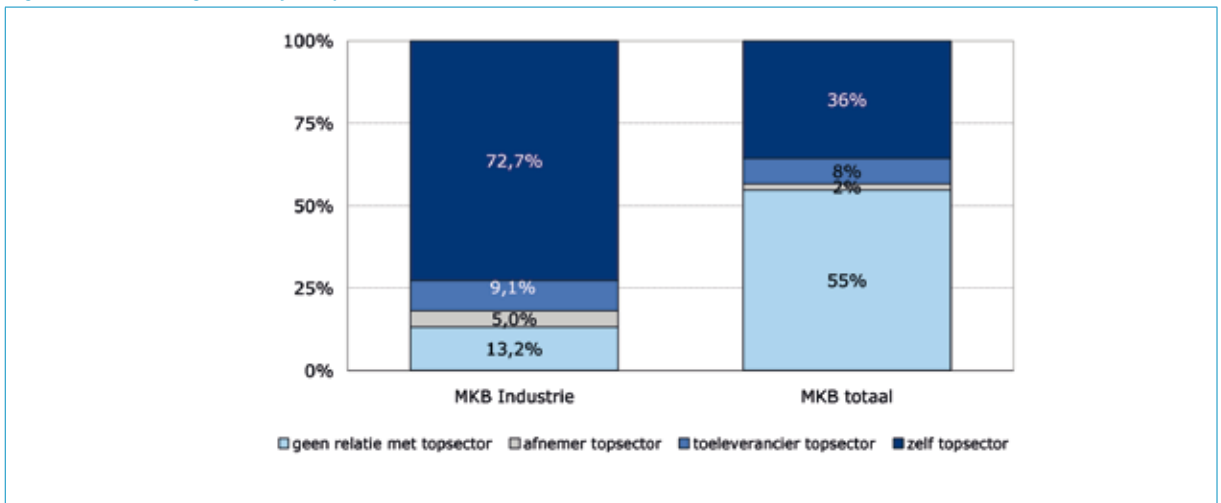
Bijna driekwart van het industriële MKB rekent het eigen bedrijf tot een topsector. Dat is aanzienlijk meer dan gemiddeld in het MKB, waar een derde van de ondernemers de eigen sector een topsector vindt

Beoordeling

Aan de MKB-ondernemers zijn zes stellingen voorgelegd over het nieuwe bedrijvenbeleid⁴. Hiermee hebben zij een oordeel kunnen geven over de inhoud en accenten van het beleid. Zie Figuur 3. Uit de figuur blijkt het volgende:

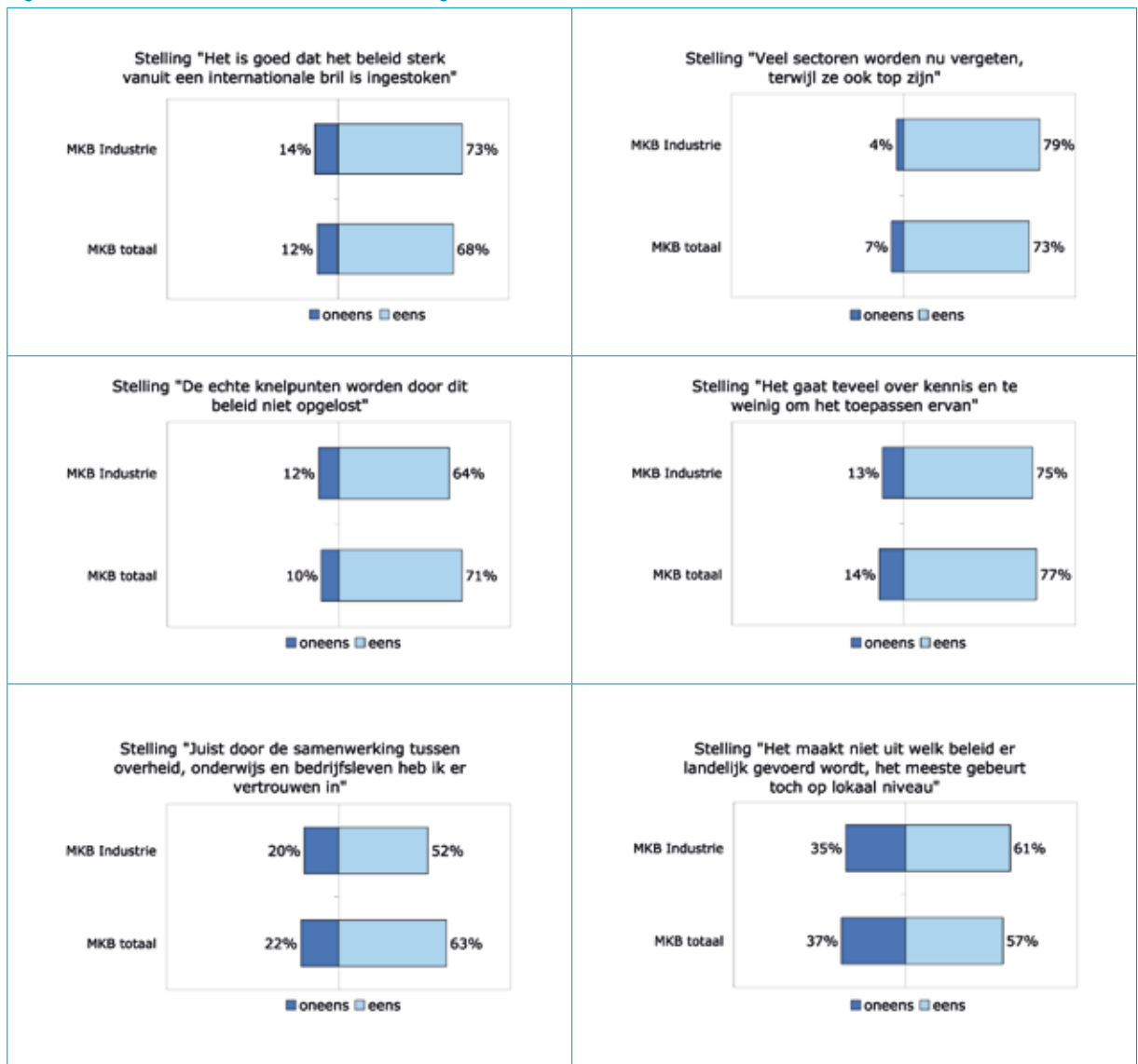
- De internationale insteek van het topsectorenbeleid kan op brede instemming van het MKB rekenen. Bijna driekwart onderschrijft de stelling.
- Ook een grote meerderheid (79%) onderschrijft de stelling dat veel sectoren ten onrechte niet in aanmerking komen voor kwalificatie als topsector.
- Bijna tweederde van de industriële MKB-ondernemers vindt, dat de echte knelpunten van het bedrijfsleven niet door dit beleid worden opgelost. Op dit punt zijn zij positiever dan gemiddeld in het MKB.
- Het topsectorenbeleid gaat volgens de ondernemers teveel over kennis en te weinig over de toepassing daarvan. Zowel in de industrie als in het totale MKB is driekwart deze mening toegedaan.
- Ruim de helft van de MKB-ondernemers in de industrie (52%) zegt vertrouwen te hebben in het nieuwe bedrijvenbeleid, vanwege de samenwerking tussen bedrijfsleven, onderwijs en overheid. Dit is minder dan gemiddeld in het MKB (63%).

Figuur 2: Relatie eigen bedrijf - topsector

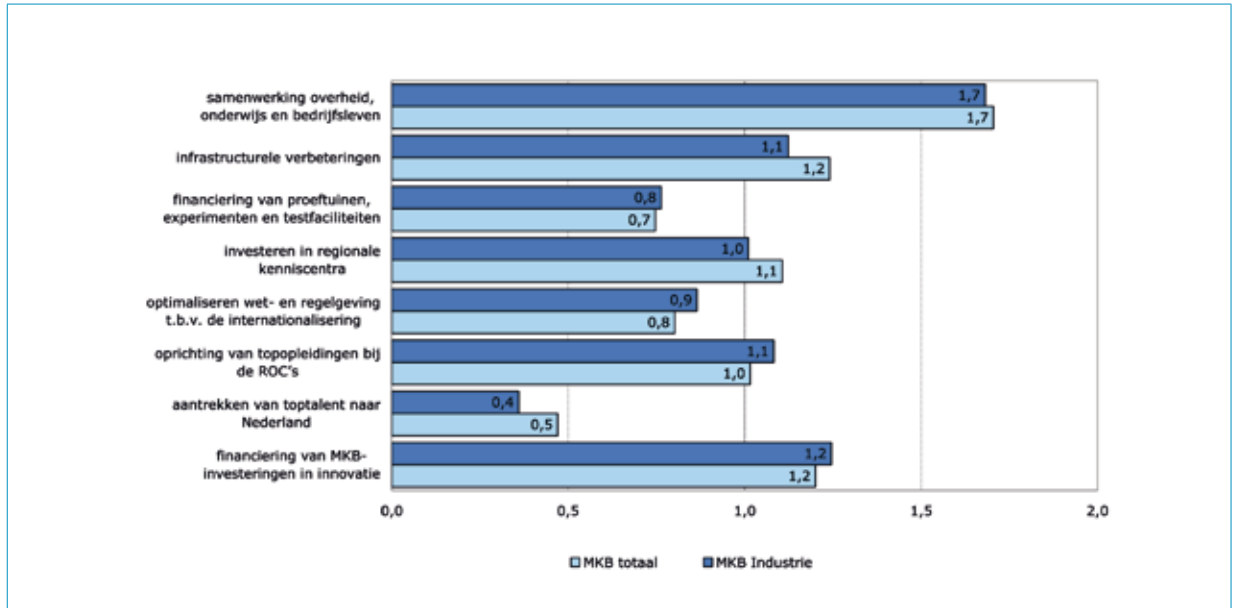
Bron: EIM, 2011

Figuur 3: Oordeel over het nieuwe beleid: stellingen³

Bron: EIM, 2011

Figuur 4: Belang van de acties voor het eigen bedrijf

Bron: EIM, 2011

Tot slot relativeren de ondernemers het effect van dit landelijke beleid. De meerderheid is het eens met de stelling dat 'het meeste toch gebeurt op lokaal niveau'. Dat het industriële MKB deze stelling nog wat vaker onderschrijft dan het totale MKB mag enigszins verrassend genoemd worden, gezien het feit dat de markt van industriële ondernemingen vaker regionaal en (inter)nationaal is dan lokaal.

Acties

Uit Figuur 4 is te zien in hoeverre MKB-ondernemers de acties in het kader van het nieuwe bedrijvenbeleid van belang achten voor hun eigen bedrijf⁵.

Ondernemers in het MKB kennen met afstand de hoogste score toe aan een betere samenwerking tussen overheid, onderwijs en bedrijfsleven, een samenwerking waarin dit beleid voorziet. Daarna volgt financiering van investeringen in vernieuwing van producten en processen'. Aantrekken van toptalent naar Nederland scoort echter het laagst, gevolgd door financiering van proeftuinen, experimenten en testfaciliteiten. Bij deze twee beleidsacties moet opgemerkt worden, dat slechts een beperkt aantal bedrijven daar zelf direct mee te maken heeft. Dit geldt zeker voor het MKB, waardoor een hoge score op deze acties ook niet verwacht kon worden. Het valt ten slotte op dat de scores van het industriële MKB niet of nauwelijks afwijken van die van het totale MKB-gemiddelde.

De voedings- en genotmiddelenindustrie actueel

Wat staat de voedings- en genotmiddelenindustrie het komende half jaar te wachten? In het lopende en het komende jaar ligt volgens de EIM-prognoses een stijging van het omzetvolume in het verschiet. In de tweede helft van 2011 is die ruim 2%, en in 2012 nog altijd ruim 1%. De werkgelegenheid loopt in 2011 licht terug, maar in 2012 versnelt het tempo van de arbeidsuitstoot in de sector. Daarom zet de eerder al gesignaleerde ontwikkeling van een verder stijgende arbeidsproductiviteit in de Nederlandse voedings- en genotmiddelenindustrie door.

Halfjaarprognose	2011 (I)	2011 (II)	2012 (I)	2012 (II)
omzet (volumeontwikkeling)	0,50	2,25	1,25	1,25
werknemers (aantal)	-1,50	-1,25	-2,25	-3,25

Bron: Prognoses kerngegevens MKB

Voedings- en genotmiddelen: veel regels en controles

De voedings- en genotmiddelenindustrie koopt wereldwijd materialen in van plantaardige en dierlijke oorsprong, en verwerkt die tot producten die door mens en dier geconsumeerd worden. De volksgezondheid is dus in het geding, en voedselveiligheid en 'gezonde voeding' daarom een belangrijk onderwerp van overheidsbeleid. Biologische materialen zijn gevoelig voor aantasting en besmetting door schimmels, micro-organismen en insecten, en kunnen bij het vervoer ook nog eens in contact komen met uiteenlopende vormen van verontreiniging in scheepsruimen, op kades en in de laadruimte van vrachtwagens. Overgewicht, alcohol en roken zijn aan consumptie van voedings- en genotmiddelen gerelateerde risico's. Om die risico's te beheersen is een dicht web van regelgeving van kracht, variërend van hygiënevoorschriften (HACCP⁶), via registratie binnen de gehele logistieke keten, tot voorschriften voor informatie op etiketten en voor reclame en marketing. Vermindering van de wet- en regelgeving is niet te verwachten, gegeven de groeiende publieke aandacht voor gezondheid en de rol van voeding.

Uitstoot van arbeid, maar ook kans op tekorten

De vraag naar arbeid verandert in de Nederlandse voedingsmiddelenindustrie. Weliswaar neemt de arbeidsproductiviteit toe en vermindert het aantal werknemers, maar de bedrijfstak krijgt ook te maken met een versnelde uitstroom. Tegelijk groeit de vraag naar gekwalificeerde levensmiddelentechnologen voor functies in R&D en kwaliteitszorg. Daar staat een bij potentiële sollicitanten wat bleek imago van het werk in de sector tegenover. Arbeidstekorten kunnen leiden

tot verplaatsing of outsourcing van R&D-activiteiten, en kunnen groei en concurrentiekracht van de Nederlandse voedingsmiddelenindustrie daarmee aantasten.

Grondstoffenschaarste: nu een probleem, op termijn een kans

De groei van de wereldbevolking in de komende decennia, en de economische groei in landen als India en China zorgt voor een sterk toenemende vraag naar voedingsmiddelen en voor verschuivingen in die vraag naar meer 'luxe' producten. De beperkingen van het areaal voor agrarische productie en problemen bij de irrigatie daarvan gaan zorgen voor schaarste aan grondstoffen voor de voedingsmiddelenindustrie. Die schaarste tekent zich momenteel al af, en zorgt voor verhoging van inkooprijzen.

Op korte termijn tast dit in een deel van de sector de marges aan, omdat supermarktondernemingen gebruik makend van hun inkoopmacht doorberekening in de prijs niet of maar beperkt toestaan. Op langere termijn groeit de markt voor voedingsmiddelen. De Nederlandse sector kan daar van profiteren, mits voldoende wordt geïnvesteerd in nieuwe producten en procedés. De sector zelf zet daarbij in op producten met een hogere toegevoegde waarde en op duurzaamheid: meer hoogwaardig voedsel met minder gebruik van grondstoffen⁷.

Dit onderzoek is gefinancierd door het programmaonderzoek MKB en Ondernemerschap (www.ondernemerschap.nl)

Voor alle informatie over MKB en Ondernemerschap: www.ondernemerschap.nl
De verantwoordelijkheid voor de inhoud berust bij EIM bv. Het gebruik van cijfers en/of teksten als toelichting of ondersteuning in artikelen, scripties en boeken is toegestaan mits de bron duidelijk wordt vermeld. Vermenigvuldigen en/of openbaarmaking in welke vorm ook, alsmede opslag in een retrieval system, is uitsluitend toegestaan na schriftelijke toestemming van EIM bv. EIM bv aanvaardt geen aansprakelijkheid voor drukfouten en/of andere onvolkomenheden.

COLOFON

ISBN nr. 978-90-371-1033-3

Dit rapport is een uitgave van EIM en programmaonderzoek MKB en Ondernemerschap en is onderdeel van de reeks Ondernemen in sectoren.

EIM B.V., Bredewater 26, Postbus 7001, 2701 AA Zoetermeer
T 079 343 02 00, F 079 343 02 02, E info@eim.nl, W www.eim.nl